

Tarihin Edebiyata Yansıması: Şebinkarahisarlı Abdî Bey'in *Rûs-nâmesi*

Reflection of History in Literature: Rûs-nâme of Abdî Bey from Şebinkarahisar

Hayriye Durkaya*

Öz

Şairler, mensubu olduğu toplumun tarihsel gerçeklerini kendi bakış açılarıyla edebî formda işleyerek okuyucu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu durum ise ancak sözün gücüyle açıklanabilir. Tarihî olay veya olguların ele alınması, Türk edebiyatının kronolojik seyrine bağlı olarak değişkenlik gösterse de tarihî hakikatler, klasik Türk şiirine de konu olmuştur. Özellikle 19. yüzyıl, dünya tarihinde yaşanan gelişmeler neticesinde realizmin, klasik Türk şiirinde varlık alanını genişlettiği bir dönemdir. Tahayyülden tefekküre geçişin baş gösterdiği bu süreçte Osmanlı Devleti'nin üst üste kaybettiği savaşları ve yaşadığı içsel mücadeleleri söz konusu eden şairlerden biri Şebinkarahisarlı Abdî Bey'dir. 1884 yılında vefat eden Abdî Bey, Osmanlı'yı yıkıma götürecek olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve buna zemin hazırlayan olaylara şahit olmuş bir şairdir. 130 varaktan oluşan Türkçe divanının 50b-57b varakları arasında, şairin Osmanlı-Rus tarihine dair yorumlarını ihtiva eden *Rûs-nâme* bulunur. 24 bentten meydana gelen *Rûs-nâme*, terkbibent nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Söz konusu manzumede tarihî olaylar, Türk ve Müslüman olma bilinciyle işlenerek Ruslar eleştirilmiştir. Bu terkbibentten hareketle çalışmada, Osmanlı-Rus ilişkilerine dair nelerin söz konusu edildiği saptanmış, bunlar hakkında tarih kitaplarından faydalanılarak bilgiler verilmiş ve en son Abdî Bey'in, tarihi nasıl veya hangi açıdan işlediği irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Klasik Türk Edebiyatı, Osmanlı-Rus Tarihi, Abdî Bey, *Rûs-nâme*.

Abstract

Poets have had a profound impact on readers by presenting the historical realities of society from their own perspective in literary form. This case can only be fully understood through the power of words. However, the treatment of historical events or facts varies depending on the chronological course of Turkish literature. Although the treatment of historical events or phenomena varies depending on the chronological course of Turkish literature, historical truths have also been the subject of classical Turkish poetry. Especially the 19th century is a period when realism expanded its realm in classical Turkish poetry as a result of developments in world history. In this process, where the transition from imagination to contemplation, Abdî Bey of Şebinkarahisarlı was one of the poets who wrote about the wars that the Ottoman Empire lost consecutively and the internal struggles it experienced. Abdî Bey, who died in 1884, was a poet who witnessed the 1877-1878 Ottoman-Russian War, which ultimately led to the destruction of the Ottoman Empire and the events that paved the way for this outcome. Between the 50b-57b pages of the Turkish divan, which consists of 130 pages, lies the *Rûs-nâme*, containing the poet's comments on Ottoman-Russian history. Consisting of cantos, *Rûs-nâme* was written in terkbibent form. In this poem, historical events are handled with an awareness of being Turkish and Muslim, and the Russians are criticized. In this study, based on the terkbibent, it was determined what was mentioned about Ottoman-Russian relations. Information was gathered from history books, and finally, it was examined how or from which perspective Abdî Bey processed history.

Keywords: History, Classical Turkish Literature, Ottoman-Russian History, Abdî Bey, *Rûs-nâme*.

* Sorumlu yazar - Corresponding author & Ordu Üniversitesi hayriye.drky@gmail.com

Araştırma Makalesi - Research Article & Benzerlik / Similarity: 3

Başvuru & Submitted: 7 Mayıs 2025 & Kabul & Accepted: 5 Eylül 2025

Atıf & Citation: Durkaya, H. "Tarihin Edebiyata Yansıması: Şebinkarahisarlı Abdî Bey'in *Rûs-nâmesi*", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 27 (2025): 398-420.

Giriş

Edebiyat, bir toplumun tarihine katkı sağlayacak veriler sunabilir. Belge niteliği taşıyabilecek bu veriler, tarihte henüz bilinmeyen bir bilginin ortaya çıkmasına vesile olabileceği gibi, yanlış kabul gören bir malumatın düzelmesini sağlayabilir ya da olaylara farklı bir bakış açısı kazandırabilir. Zira toplumun birer ferdi olan yazarlar, tarihte vuku bulan olaylardan genellikle etkilenmiş ve kendi içinde bulunduğu şartlardan hareketle bunları nakletmiştir.

“Bir halkın toplumsal, siyasal ve düşünsel yaşamındaki karşılıklı ilişkileri, olayları ve gerçekleri inceleyen ulusal tarihin bilgileri, edebiyat bilimi için temel bir önem taşımaktadır.”¹ Edebiyata eş zamanlı veya daha sonra tesir ederek genel anlamda yön veren tarihin, özelde ise edebî metinlere konu olduğu görülür. Manzumelerde, kurmaca yerine daha çok gerçeğe uygun şekilde kendine yer edinen tarih, şairlerin bakış açısıyla yeniden yazılmıştır. Şairlerin; tarihî bir olay, olgu veya şahsiyeti okuyucuya naklederken kendi duygu ve düşüncelerini katmasında herhangi bir beis yoktur. Ancak aynı şey tarihçiler için geçerli değildir. Bir tarihçinin, olayları ne kadar objektif aktardığı konusu ihtilaflı olsa da nesnel bir tavır takınması beklenir. Ancak “tarihin olguları bütünüyle nesnel olamaz, çünkü bunlar ancak tarihçi tarafından onlara verilen anlamlılığın gücüyle tarihin olguları hâline gelirler.”²

“M. Ö. VIII. yüzyılda Homeros, *İlyada* manzumunda yüzlerce yıl önce gerçekleşen Truva Savaşı’nın tarihini anlattığında tarih ve şiir arasında ilk bağ oluşmuştur.”³ Homeros’un anlattıklarının ise gerçek olup olmadığı, başka bir ifadeyle şairlerin gerçeği söyleyip söylemeyeceği Platon tarafından eleştirilmiştir. Ona göre şair; gerçeğin kendisinden uzak, uydurma varlıklar yaratan ve ortaya koydukları sadece birer gölgeden ibaret olan kimsedir.⁴ Tarih ve şiir arasındaki ayrımı teorik olarak ilk defa ortaya koyan ilk isim ise Aristo’dur. Aristo açısından tarih, olanla; şiir ise olabilecek olanla ilgilenmektedir. Bir başka deyişle Aristo, tarihi, geçmişle; şiiri de şimdiki zaman ve gelecek ile ilişkilendirmiştir.⁵ Yani şairin yaratıcılığıyla harmanlanan olayların bir cephesi geçmişteyken diğer bir cephesi ise an veya gelecekte olabilir.

Tarihçi, değerlendirmelerinde kendi kanaatlerini ve ruhsal özelliklerini bir yana bırakarak gerçek durumu yansıtmalıdır. Şair ise kendisinin ve çağının olaya bakış açısından hareketle yorumlamalarda bulunabilir. Bu noktada şair, tarihi muhayyile gücü ile

¹ Gennadiy N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi I*, çev. Yılmaz Onay, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1984). 25.

² Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtük, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002). 135.

³ Beverley Southgate, *Tarih: Ne ve Neden Antik, Modern ve Postmodern Yaklaşımlar*, çev. Çağdaş Dizdar, vd. (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012). 34.

⁴ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014). 340-343.

⁵ Southgate, *a.g.e.*, 35-36.

zenginleştirilmiş bir üslupla yorumlayacağı için okuyucuda daha çok ilgi uyandıracaktır.⁶ Şairin, tarihi nasıl ele aldığı hakkında bir çıkarımda bulunmak ise ancak o şiirin yazılmış olduğu devrin tarihini, kültürünü, sanat anlayışını, inancını bilmekle mümkündür. Bu öğeleri göz ardı ederek bir metni her açıdan anlamaya çalışmak, sadece yüzeysel bir çabanın mahsulü olabilir.

Bir edebî eseri anlamak veya irdelemek için öncelikle eserin yazıldığı tarihi dönemi bilmeye ihtiyaç vardır. Buna istinaden klasik Türk şiirini kavramaya niyet etmiş birinin Osmanlı tarihine yabancı olmaması gerekir. Klasik Türk şiirini anlamak isteyen kişi, sadece esere ve şaire yönelik bir dikkat geliştirmek yerine, edebî metnin kaleme alındığı dönmedeki dış dünyanın özelliklerini esas tutmalıdır. Amaç o dönemin sınırlarını ve koşullarını bilerek metni okumaktır.

Klasik Türk edebiyatı genel yapısı itibariyle hayale dayalı, mazmunlar ve mecazlarla örülü eserlerin ürünü olmakla beraber dış dünyadan tecrit edilmiş değildir. Bazı şairler, toplumun yaşadığı veya maruz kaldığı olaylara ilgisiz kalmayarak fikrini, şiirleri vasıtasıyla nakletmiştir. Siyasi olaylar ve bunun neticesinde yaşananların daha açık bir şekilde kaleme alındığı dönem ise klasik Türk edebiyatının gelenekselleşmiş zihniyetine dair kırılmaların başladığı 18. yüzyıl ve bu kırılmaların iyiden iyiye hissedilerek çeşitli arayışların başladığı 19. yüzyıldır. Osmanlı'nın gerileme ve duraklama dönemine girdiği, akabinde ise işgal edildiği bu süreçte şairlerin, dikkatlerini dış dünyaya çevirerek realiteyi şiirlerine konu edindiği görülmür. 19. yüzyıl şairlerinden Abdî de etrafında yaşanan menfî gelişmelere tepkisiz kalmamış ve Rusların, Osmanlı topraklarını işgalini anlattığı bir manzume yazmıştır.

1. Şebinkarahisarlı Abdî ve *Rûs-nâme*

Doğum tarihi bilinmeyen Abdî, 19. yüzyıl şairlerinden olup Şarkîkarahisar'da (Şebinkarahisar) dünyaya gelmiştir. İstanbul'da öğrenim gördükten sonra divan kâtipliği görevinde bulunmuş, daha sonra Bosna Vilayet Meclisi başkâtipliğinde bulunmuştur. 1853'te bu görevden azledilen Abdî, Şarkîkarahisar'da ceza mahkemesi reisi iken 1885'te vefat etmiştir.⁷ Divan, manzum bir lügatçe ve *Nâ-peydâ* adında mensur bir eseri bulunmaktadır. Duygu ve düşüncelerini aktarmakta şiiri bir araç olarak gören şair, divan edebiyatının klasik çizgisini takip etme endişesinde değildir. Mahallileşme üslubunun özellikleri görülen divanda şair, kendi hayatıyla ilgili birçok ayrıntıya yer vermiştir.⁸

Abdî Bey, 19. yüzyılda yaşanan tarihî ve siyasi gelişmelerin de etkisiyle milliyetçilik duygusunu şiirlerinde açığa vurmuştur. Abdî Bey'in bu yönü üzerinde durarak Türklükle ilgili bir manzumesini inceleyen İsrail Babacan; şairin, Mehmet Emin Yurdakul'dan çok daha önceleri Türklüğü ve Türk milliyetçiliğini onun edasını hatırlatacak

⁶ Abdulmecit Canatac, "Edebiyat-Tarih İlişkisi ve Edebî Eserin Tarihselliği Üzerine Tartışmalar," *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2022): 16-25.

⁷ Hacer Sağlam, "Abdî-i Karahisârî ve Divanı" (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2011), 1.

⁸ Sağlam, *a.g.e.*, 11.

şekilde şiirlerinde işlediğini ifade eder.⁹ Türk tarihini yakından tanıyan Abdî Bey, Osmanlı Devleti'nin o günkü gidişatını iyi okuyan, aydınların sonu gelmeyecek bazı fikir akımlarının peşinde koştuğunu fark edebilecek bir şura sahiptir.¹⁰ Böyle bir bilinçle şair, yaşadığı dönemde hem Türk hem de İslam düşmanlığı aşikâr olan Rusya'dan, manzumelerinde veya mısralarında menfî şekilde bahsetmekten geri durmamıştır.¹¹ Bu manzumelerden biri de *Rûs-nâme*'dir.

Rûs-nâme, *Abdî Dîvânı* içerisinde 50b-57b varakları arasında yer alır. Her bir bendi yirmi mısradan oluşan yirmi dört bentlik bir terakibibenttir. Son bentler Abdülhamid Han'ın methiyesine ayrılmıştır.¹² Manzumede Osmanlı tarihinde vuku bulmuş olaylar, Abdî Bey'in nazarından aktarılmıştır. *Rûs-nâme*'nin tamamına hâkim olan duygu ve düşünce ise şairin Ruslara karşı olan menfî tutumudur. Din uğruna yaşamak gerektiğini düşünen Abdî Bey, Rusya'nın böyle kutsal bir değerden nakıs olduğunu söyledikten sonra Rusların yaşam anlayışına dair eleştirilerde bulunur. Örneğin erkeklerinin ve kadınlarının aynı yerde yıkanması, artan ekmeğin tuvalete dökülmesi, akıl alır şeyler değildir. Hatta ekmeği, tuvalete atıklarını bizatihi gördüğünü söyleyen şair, Moskova'ya niçin böyle yaptıklarını sorunca insan midesi ile tuvaletin farkı olmadığı cevabını duyar. Şair, bunun üzerine "Moskov'un mezhebi budur", diyerek şaşkınlığını dile getirir.

...

Seyr eyler imiş her biri germâbede anı
Ben kendi gözüm ile görüp Moskov'a sordum
Memşâya niçin dökdüğünü fazla-i nânı
Hiddetle cevâbında dedi fark edemem hîç
Ben mi'de-i insân ile bu mebrez-hânı
Moskovların işte budur mezheb ü dîni¹³

...

(XIX)

Osmanlı aleyhinde yaşanan siyasi gelişmelerin ve savaşların sebebini Ruslara bağlayan Abdî Bey, manzume boyunca Rusların yaptıklarından nefretle bahsederken bir yandan da düşmanın zelil olması için Allah'a yakarıшта bulunur. İslam'a karşı olan tüm hainlerin kahrolması dileğinde bulunan şair, bu hainliğe sebep olan Rus heyeti için de

⁹ İsmail Babacan, "XIX. Asır Osmanlı Edebiyatı'nda Milliyetçilik Düşüncesinin Gelişimi ve Şebinkarahisarlı Abdî Bey'in Türklükle İlgili Bir Manzumesi," *Karadeniz Araştırmaları* 12 (2007): 11.

¹⁰ Babacan, *a.g.e.*, 12.

¹¹ *Abdî Dîvânı*'nda Rusya'ya yönelik eleştirileri ve serzenişlerin geçtiği örnekler için bk. Sağlam, 2011: 126, 172, 173, 235, 420, 484, 485... Şairin, "Rusya'yı kastetmek için Rusya yerine, "Moskov" kelimesini kullandığı görülür.

¹² Hacer Sağlam, "Rûs-Nâme (Abdî)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, erişim 10 Aralık, 2024, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/rus-name-abdi>.

¹³ Makalede yer alan manzum örnekler, Hacer Sağlam'ın *Abdî-i Karahisârî ve Divânı* başlıklı yüksek lisans tezinin 206-218 sayfaları arasındaki *Rûs-nâme* bölümünden verilecektir. *Rûs-nâme*, terakibibent nazım şekliyle yazıldığından çalışmadaki örnek manzumelerin sonunda bent numaraları paylaşılacaktır. Bentler, makalede hacimce fazla yer tutacağı için bentlerim tamamına yer verilmeyecektir. Örnek bentlerin tamamı için bk. Sağlam, 206-218.

aynı temenniye sahiptir. Düşmanlık edenlerin, hazırlayacakları tuzağa kendilerinin düşmesi istenir. Rusya'nın zapt ettiği Osmanlı mülkünün kurtuluşa ermesi için duada bulunulur.

...

Hâ'inlerini kahr u melûl eyle İlâhî
Küffâr 'aleyhinde 'umûm üzre bu dînin
Eltâfını İslâm'a şümûl eyle İlâhî
Bu hey'et-i İslâm'a kıyan hey'et-i Rus'un
Miskînlerini cây-ı zübûl eyle İlâhî
Olsun heme ân-ı çarh gibi 'aklı çeb-endâz

...

(XXIV)

Şairin Ruslar hakkında yapmış olduğu bu tür değerlendirmeler, hissî tecrübeleri neticesinde ortaya konmuştur. Zaten Abdî Bey bir tarihçi değil, şairdir ve bu kimliği dolayısıyla olayları zaten objektif bir şekilde aktarma endişesine sahip değildir. Evvela Osmanlı topraklarında yaşayan bir fert olarak Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne zarar veren veya zarar vermek için diğer toplumları kışkırtmaya çalışan Ruslara yönelik olumsuz bir bakış açısının olması olağandır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki şair, her seferinde Ruslar için zikretmiş olduklarını Osmanlı-Rus tarihinde yaşanmış gerçeklerden hareketle açıklar, başka bir ifadeyle olumsuz söylemlerinin altını doldurur.

2. *Rûs-nâme*'nin Osmanlı-Rus Tarihi Açısından İncelenmesi

Münekkit bir edayla yazılan *Rûs-nâme*'de, Osmanlı-Rus tarihine ilişkin bahsi geçen olay ve olguların öncelikle tarih kitaplarında nasıl aktarıldığı daha sonra ise şairin bunları ne şekilde işlediği ortaya koyduğu aşağıdaki başlıklarla açıklanmıştır.

2.1. Kırım Hanlığı ve Şahin Giray

Tarihte: Kırım hanlarının nesebi, Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın oğlu Cuci Han'ın on üçüncü oğlu Togay Timur'a bağlanır.¹⁴ Altın Orda Devleti'nin parçalanmasıyla baş gösteren taht mücadeleleri esnasında Hacı Giray (Hacı Gerey) Han tarafından kurulan Kırım Hanlığı,¹⁵ Rusların kontrolüne geçinceye değin Osmanlı'ya tabi olur. Kırım hanını tayin etme görevine sahip olan padişah, Kırım beylerini de hesaba katarak her zaman Giraylardan birini seçer.¹⁶ Bunlardan biri de son Kırım Hanı, Şahin Giray'dır. Şahin Giray, 1770'ten itibaren Rusların, Kırım'a yönelik saldırılarıyla başlayan karışıklıklarda Rusların yanında yer almıştır. Rusların menfaatlerine uygun hareket ederek 1777 yılında hanlığın başına geçmiş ve bu süreçte Ruslardan maddi destek almıştır. Kırım

¹⁴ Muzaffer Ürekli, "Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himâyesinde Yükselişi (1441-1569)" (doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1987), 1.

¹⁵ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972), 207.

¹⁶ Halil İnalcık, *Seçme Dersler-VIII Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devri* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 287.

rım'ı modern tarzda yeniden düzenlemek düşüncesiyle reformlar düzenlemiştir. Bu esnada Kırım'da bağımsız bir devlet kurmayı hayal eden Şahin Giray, çıkan bir isyan neticesinde Ruslara sığınmak zorunda kalmış ve bu hayale nail olamamıştır.¹⁷

Terhibibente: Kırım Hanlığı, Ruslardan vergi alabilecek konumda iken dengeler, Kırım'ın aleyhine olacak şekilde değişmiştir. Buna müsebbip ise manzumede Tatar diye bahsi geçen Şahin Giray'dır. Rusların teklifine aldanarak Osmanlı'yı karşısına alan Şahin Giray'ın baş değil de köle olmayı tercih etmesi, Cengiz Han'ın torununa yakışır bir durum değildir. Kırım'ı ıslah ederek gerçek bir hükümdar olacağını düşünen Şahin Giray, şairin deyişiyle kendini âleme rüsva etmiştir. Zira daha sonra Ruslar, Kırım'ı ele geçirmiştir.

...

Şâhîn Girây Hân iken kıt'ada anı
İğfâle muvaffakla dedi ey şeh-i dâna
Cengîz-cihân-gîre sen evlâd olasın da
Lâyık mıdır olmaklığın 'Osmânliya lâlâ
Zann etdi hükümdâr-ı sahîh oldum o Tatar
Dîvâneye bak oldu nasıl 'âleme rüsvâ

...

(II)

2.2. Rum İsyanı

Tarihte: 1821'de gelişen Rum isyanı, bölgedeki dengeleri değiştiren en önemli olaylardan biridir. Balkanlarda bağımsız bir Yunanistan Devleti'nin ortaya çıkması, bu süreçte Osmanlı Devleti ve toplumu için kuşkusuz en sarsıcı gelişme olmuştur. Bu bağımsızlıkta İngiltere, Fransa ve bilhassa Rusya'nın payı oldukça büyüktür.¹⁸ Rusların sıcak denizlere inme hayalinin bir parçası, Balkanlardaki Slav kökenli Hristiyanları ayaklandırmaktır. Amaç, İstanbul'u ele geçirerek Akdeniz'e inmek ve böylelikle dünya siyasetinde söz sahibi olabilmektir.¹⁹ Milliyetçilik düşüncesinin Balkan topluluklarına sirayet etmesi ise Rusların emeline daha çabuk ulaşmasını sağladığından ardı sıra gelen isyanların arkasında Rusların desteğini görmek kaçınılmazdır. Rum isyanına destek veren diğer iki devlet ise İngiltere ve Fransa'dır. "1828 yılı rebîülevvelinde İngiliz ve Fransız gemileri limana girmiş, sudan bahanelerle, Osmanlı donanmasını topa tutmuş ve birçok gemiyi batırmıştır."²⁰ İsyan boyunca kuşatma altında tutulan Türkler, açlık ve sefalet içerisinde kalmış; isyan sonrasında ise bir zamanlar yurdu olan topraklardan ayrılmak zorunda kalmıştır.²¹

¹⁷ Feridun Emecen, "Şâhin Giray", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXVIII (İstanbul 2010), s. 275-276.

¹⁸ Ali Fuat Öreç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri," *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi* 11 (2011): 6.

¹⁹ Erdoğan Keleş, "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha," *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (2008): 124.

²⁰ Mustafa Gencer vd., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi İkinci Cilt* (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2011), 458.

²¹ Öreç, *a.g.e.*, 26.

Terkibibentte: Yunanlıların, Osmanlı hâkimiyetinde hoşgörü içerisinde yaşarken Rusların attığı nifak tohumuyla ayaklandığı ifade edilir. Şaire göre bu isyanın sebebi Rusya ve ona uyan iki Avrupa ülkesidir. Bu ülkelerin adı, açıkça söylenmese de tarihteki bilgilere göre bu ülkeler, İngiltere ve Fransa'dır. Rusya, İngiltere ve Fransa; Rumlara para ya da asker yardımında bulunarak Osmanlı donanmasını yok etmiş ve böylelikle Rumların bağımsızlığını kazanmalarını sağlamıştır. Bağımsızlık sonrası Müslümanlar, bu topraklarda daha fazla barınamayacağını anlayarak imparatorluğun farklı yerlerine gözyaşlarıyla göç etmiştir.

Râm olmuş iken hükmümüze kişver-i Yunan
Yoğ iken ara yerde ebed mûcib-i 'isyân
Gönderdi nice müfsid ile tohm-ı fesâdı

...

Uydurdu merâmına iki devlet-i Efrenc
Müşkil bir iken üçde karâr kıldı tuğyân
Teşci'-i 'âsân eylediler şöyle ki yer yer

...

(III)

2.3. Rusların Konsolosluk Açması

Tarihte: Ruslar, Küçük Kaynarca Antlaşması'na uzun vadede kendilerine yarayacak olan, gerekli gördükleri zaman Rus tüccarlarının yoğun olduğu merkezlerde konsolosluk açma yetkisini eklemişlerdir. Böylelikle Osmanlı idaresi altındaki bazı bölgelerde siyasi ve dini irtibatını sürdürecektir, kendine ait bir nüfuz alanı oluşturabilecekti. Osmanlı, Rus tüccarlarının sıkça gidip geldikleri yerlerde konsolosluk açılmasına itiraz etmese de²² ticari faaliyetler az olmasına rağmen, aksi iddiayla kurulmak istenen konsolosluk başvurularını kabul etmemek için direnmiştir.

Rusların, isyana teşvik için Balkanların önemli yörelerinde konsolosluk açma girişimlerine engel olmaya çalışan Osmanlı, bir süre sonra baskılara yenik düşerek Eflak, Boğdan ve Bucak'a Rus konsolosluğu açılmasını kabul etmiştir.²³ Rusların Balkanlardaki başarısı ise konsoloslukların, halkı Osmanlı'ya karşı isyan etme konusundaki görevini fazlasıyla ifa ettiğini göstermektedir.

Terkibibentte: Abdî Bey, Rusların sayısız hainliğini yazmaya kalkacak olursa kaleminin bile dile gelerek feryat edeceğini söyler. Şariat kılıcıyla alınan Eflak, Boğdan, Sırp ve Karadağ topraklarının yabancılara terk edilmesi, bu toprakları fethedenlerin ruhunu rahatsız edecektir. Ancak Ruslar, kendi emellerini gerçekleştirmek için hukuk dışı eylemlerde bulunmaktan dahi kaçınmamış ve her türlü yolu denemiştir. Emellerinden biri de konsolosluk açmak olan Ruslar, bu isteklerinin kabul edilmesi için ısrarcı olmuşlardır. Başlangıçta bu teklifi kabul etmeyen Osmanlı, Rusların askerî saldırısı neticesinde konsolosluk açılmasına müsaade etmiştir. Ruslar, şairin ifadesiyle birer hizmet-

²² Osman Köse, "Balkanlarda Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri," *Electronic Turkish Studies* 1/2 (2006): 155-156.

²³ Köse, *a.g.e.*, 163-164.

çiyi (konsolosu) konsolosluğa atamış ve her konuda olduğu gibi bunda da dediğini yaptırmıştır. Müstahak olan bu devletin yıkılması, çektirdikleri acıların bin katını yaşamasıdır.

Mümkün mü ‘aceb Rus’un ihânatını ta’dâd
Hep nazm edecek olsam eder hâme de feryâd
Eflak ile Boğdan’a Karadağ ile Sırp’a
Eder mi idi devlet imâret özün isnâd

...

Nâ-çâr kalıp eyledi teklîfe tevâfuk
Birer kenizi etdi imâret ile dil-şâd

...

(IV)

2.4. Paris Antlaşması

Tarihte: Kırım savaşı sonrası 1856 tarihinde yapılan antlaşmadır. Bu savaşın çıkma sebebi “kutsal yerler” olarak gösterilse de asıl neden, Rusya’nın Osmanlı Devleti’nde yaşayan Ortodoks halkın himayesinin kendisine verilmesini istemesidir. Bu istek ise hem İngiltere hem de Fransa’nın çıkarlarına ters düştüğünden adı geçen iki devlet Osmanlı’nın yanında yer almış ve 1854 tarihinde Rusya’ya karşı savaş açmıştır. Savaşın sonlandırılması için hazırlanan antlaşma, Rusya’ya sunulmuş; Rusya içinde bulunduğu kötü mali şartlar dolayısıyla Paris’te yapılacak barış görüşmelerini kabul etmiş ve bir süre de olsa Osmanlı’yı rahatlatan Paris Antlaşması imzalanmıştır.²⁴

Rusya’nın politikası, Kafkasları ve Orta Asya’yı ele geçirme düşüncesidir. Bu politikayı ortaya atan Deli Petro, kendisine atfedilen vasiyetnamesinde söz konusu hedefi ve diğer birçok öneriyi detaylıca nakletmiştir.²⁵ Kendi ülkelerine sadık kalan Ruslar, bundan hareketle Paris Antlaşması’nın hükümlerini ihlal ederek Osmanlı’ya saldırılarına devam etmiştir.

Terkibibentte: Rusların tahrikleri neticesinde savaşa zorlanan Osmanlı’nın yanında çıkarlarına uygun düştüğü için İngiltere ile Fransa’nın yer aldığı ve ancak bu şekilde Moskov’a haddinin bildirildiği ifade edilir. Üç yıl süren savaş neticesinde, sulh sağlanmış; Paris’te barış antlaşması imzalanmıştır. Şaire göre antlaşma maddeleriyle Osmanlı saltanatı, güvence altına alınmıştır.

İngiltereli oldu Fransız ile birlik
Devlet bu iki devletle oldu müşekkel
Gerçi o zamân eylediler Moskov’u te’dib
Üç yıl uzayıp vakt-i cidâl oldu mutavvel
Sulh ile hıtâm verdiler âhir bu cidâle
Ârâyış ü ârâma cihân oldu muhavvel

...

(VII)

²⁴ Kemal Beydilli, “Paris Antlaşması”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIV (İstanbul 2007), s. 169-170.

²⁵ Beşir Mustafayev, “Ermenilerin Kuzey Azerbaycan’daki Faaliyetleri (1905–1920)” (doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2009), 369.

Rusların her hamlesi, insanlara zarar vermekten başka bir işe yaramamıştır. Atası Deli Petro'nun vasiyetine uyan Rusları "murdâr" diye nitelendiren şair, onların hukuk tanımayan bu hallerine diğer devletlerin ses çıkarmamasını, maddi çıkara bağlar. Kendi topraklarıyla yetinmeyerek daha da fazlasını isteyen Ruslar, yapılan ahde sadık kalma-
yarak Osmanlı topraklarını işgale devam etmiştir. Abdî Bey'e göre bir devlet, başka bir
devletin tebaasını koruyamayacak halde olması durumunda ancak o devlete müdahalede
bulunabilir. Şairin, "ahd" ile işaret ettiğinin Paris Antlaşması olması kuvvetle muhte-
meldir. Antlaşmayı bozan bir alçağa ise devlet bile denmeyeceğinin altı çizilerek bu gibi
zalimlerin büyümemesi ve bir an bile ikbal çeşmesinden nasiplenmemesi için temennide
bulunulur.

Ceddi dili Petru'dan alıp böyle vasiyyet
Dil-hâh-ı cihân-gîr-i murdârı 'ayândır
Neşr olmuş iken 'âleme bu mes'ele böyle

...
Devlet mi denir 'ahdi bozan merd-i le'îme
Kavmi hazele kendi re'îs-i hatamândır
Kimse olamaz hıfz-ı 'ayâl etmege kâdir

... (V)

2.5. Rusların Casusluk Faaliyetleri

Tarihte: 19. yüzyılın başlarındaki bağımsızlık hareketlerine paralel olarak casus-
luk faaliyetlerinde büyük artış gözlemlenmiş; yabancı konsolos ve elçiler, misyonerler,
kilise mensupları, gayrimüslim memurlar vb. casusluk faaliyetlerinin ana karakterleri
olmuşlardır.²⁶ Ruslar da, Osmanlıyı yakından takip edebilmek için istihbarat girişimle-
rinde bulunmuştur. Özellikle Çar I. Petro, Osmanlı Devleti üzerinden kendine büyük
hedefler koyduğundan Rusların politik anlamdaki casusluk faaliyetleri, I. Petro döne-
minde başlamış; 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Rus casusların Balkanların her
yerinde boy gösterdikleri görülmüştür.²⁷ Kendi ülkelerine yarayacak bilgileri temin et-
menin yanı sıra komitacılık kamplarında yetiştirilen casus ve ajanlar, Balkanlarda de-
vamlı isyan çıkartarak bu unsurları Osmanlı'nın aleyhine kullanmıştır.²⁸ Balkanlardaki
emellerine muvaffak olmak isteyen Rusların, sadece cephede savaşmak yerine her yönlü
bir mücadele yürüttüğü ortadadır.

Terkibibentte: Dünyada olup biteni ziyadesiyle öğrenmek isteyen Rusların, her
beldeye fesatlık yapabilecek bir casusu görevlendirdiği ifade edilir.

...
Derk etmek için 'âlemin ahvâlini dâyim
Her beldeye bir müfsidi câsûs edeyim der

... (VI)

²⁶ Mithat Aydın, "19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya'nın Casusluk Faaliyetleri," *Tarih Araştırmaları Dergisi* 32/53 (2013): 23.

²⁷ Aydın, a.g.e., 26-27.

²⁸ Sâmîha Ayverdi, *Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri* (İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1970), 32.

2.6. Panslavizm Politikası

Tarihte: “Panislavizm, Çarlık Rusya zamanında uygulanmaya başlayan, İslav kavimlerinin Rusya devletinin çatısı altında toplamayı ön gören siyasi bir fikir hareketidir.”²⁹ Amaç Rus hegemonyası altına giren İslavları Ruslaştırmaktır. Panslavizm düşüncesinin temeli çok önceye dayanmakla beraber bu hareketi birdenbire alevlendiren, Kırım harbi sırasında ortaya çıkan Rus aleyhtarlığıdır. Bu esnada Panislavizmin sözcülüğü rolünü üzerine alan Pogodin, bütün İslavları merkezi İstanbul olmak şartıyla bir İslav devleti kurmaya davet etmiş ve Rusya’nın Avrupa’dan daha üstün bir duruma çıkarılması gerektiğini savunmuştur.³⁰

Terkibibentte: Abdî Bey, “Moskov” diye hitap ettiği Rus Devleti’nin hedefini, tüm cihan halkını Ruslaştırmak olduğunu açıklar. Mısrada bu husus, “panslavizm” diye açıkça zikredilmemişse de söz konusu hedef, panslavizmin bir parçasıdır. Rusya, asayiş sağlandığında veya kendi dışında birisi emeline ulaştığında bundan rahatsızlık duyarak etrafına daima sıkıntı veren, vahşet ahlakını kanıksatmak isteyen bir devlettir. Güçlü bir orduya sahip olan Ruslar, bundan güç bularak hukuku ayaklar altına almış, yapılan antlaşmalara riayet etmemiştir. Şair, neden böyle bir tutum sergilendiğini ‘acaba Ruslar “hidmet-i namus” mu ediyor’ diyerek, ironik bir şekilde sorgular. Rusların yerli yersiz yaptığı hamlelerin nedenlerinden biri de diğer devletlerden daha üstün olduğunu ispat etme çabası olarak değerlendirilir. Ancak şaire göre kısa bir zaman sonra Rusların kibir defteri dürülecek ve bu devlet, yaptığı kötülüklerin bedelini ödeyecektir.

Moskov bu cihân halkını hep Rus edeyim der
Mes’ûd olanın bahtını menhûs edeyim der
Her gördüğü bir hafte-i âsâyîşe elbet

...
Dünyâda ‘aceb hidmet-i nâmûs edeyim der
Mülkünde olan vüs’ati dirilişiyle her dem
Akrânına fahr eyleyerek süs edeyim der

... (VI)

2.7. Rusların İslamiyet ve Türklere Karşı Tutumu

Tarihte: İslam âleminde söz sahibi olan Türkler için, bütün müesseseleri bir arada tutan ana kuvvet dindir. Asırlar boyu Osmanlı İmparatorluğu’nu siyasi, iktisadi ve mali bir abluka içine alan diğer devletler, hatalı politika güden Osmanlı’yı dünya haritasından silmek için çok uğraşmıştır. Rusya ise bu yolda en fazla emek sarf edendir.³¹ Rusların, Türklere karşı ayrı bir menfi his beslediği gerçektir. Rusların, Türklere karşı olan düşmanlıklarında Moğolların; Çin, Orta Asya ve Rusya üzerinde kurdukları hâkimiyette acımasız davranmaları etkili olmuştur. Çünkü Ruslar, Moğollarla Türkler arasında ayırım yapmak yerine Türkleri de Moğol gibi görmüştür. Bu düşmanlık duygusuyla Ruslar,

²⁹ Cuma Sertan Subaşı, “Dünden Bugüne Panslavizm” (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2007), 49.

³⁰ Hans Kohn, *Panislavizm Rus Milliyetçiliği*, çev., Ağâh Oktay Güner (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1982), 7.

³¹ Ayverdi, *a.g.e.*, 42.

işgal ettikleri Türk toprakları üzerinde Türklere ve Müslümanlara baskıcı ve yıkıcı bir politika izlemiştir.³² Rusların, Türk ve İslam düşmanlığı ortak paydada birleştğinde ise Osmanlı direkt bir hedef hâline gelmiştir.

Terkibibentte: Rusların, İslamiyet’e karşı kin beslediğini söyleyen şair, bunun mesnetsiz bir düşünce olmadığını ifade eder. Her zaman İslam dünyasını yok etme çabası içinde olan bu devlet, İslam’ın helakini ise ancak Türklere zarar vermekle mümkün olabileceğini görmüş olmalı ve yaptıklarıyla da bunu aşikâr etmiştir.

Abdî Bey, İslam’a karşı olan bu şiddetli düşmanlığın nedenini anlayamaz. Çünkü bütün semavi dinlerin ortak paydası, Allah’ın varlığına ve birliğine dayanır. Hz. İsa’ya ulûhiyet atfedenlerin, insanları şirke davet etmesi veya Hz. İsa’yı sadece peygamber olarak kabul edenlere öfke beslemesi manasızdır.

İslâm’a olan sû’-i garaz anda mükemmel
Bu söz nice bin dürlü delâ’ille müdellel
Hep gayreti mahv etmedir İslâm’ı cihândır
Sanma bu sözü ma’nî-i diğerle mü’evvel
Türklerden olacağını hissetdi helâkin
‘Arz etdiği bed-hâhlığı bununla mu’allel

...

(VII)

2.7.1. Hive Hanlığı

Tarihte: Çarlık Rusya, 1865 yılından itibaren Kazak bozkırlarından daha güneye inme isteğiyle Türkistan’da bulunan hanlıkları işgal etmeye başlamış; bu durum, bölgeyi iyice gerginleştirmiştir. 1873 yılına gelindiğinde Hive Hanlığı, Sır Derya’nın sol kıyısına yerleşen Rusların bir sonraki adımlarının kendilerine yönelik olduğunu anlamıştır. Bulundukları coğrafyanın şartlarını bilmenin avantajını kullanan halk, Rusları püskürtmek için elinden geleni yapmış ancak katliam yaparak ilerleyen Rusları durdurmaya gücü yetmemiştir. Hive Hanı, kendisine sunulacak şartları kabul edeceğini açıklamış ve teslim olmuştur.³³ Böylelikle Türk-İslam senteziyle yıllarca var olan Hive toprakları, Rusların hâkimiyetine geçmiştir.

Terkibibentte: Rusların, Türk İslam dünyasında tarihî bir öneme sahip olan Hive’de gerçekleştirdiği saldırı İslam’a karşı bir hakarettir. Hive’de yapılan zulmün vahşet derecesinde olduğunu söyleyen şair, insanlık dışı bu eylemin nedenini sorar. Ruslar, Müslüman çocukların kendi dilini kullanmasını yasaklamış; dinlerini terk edip dalaletle sürüklemeye çalışmıştır. Ancak böyle bir şeyin kabul edilmesi mümkün değildir. Şair, Ruslara seslenerek İslam’ın lezzetine varanların dinini terk edeceğini umar mısın, diye sorar. Şair, bu sorunun cevabının “hayır” olduğundan zaten emindir.

³² Memet Yetişgin, “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2006): 680-681.

³³ Murat Özkan, *Hive Hanlığı (1511-1920)* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2022), 90-97.

...
Bir kere düşün Hîve'de etdigini Rus'un
İslâm'a 'aceb böyle hakâret neden olsun

...
İslâm iken uymağa inanmağa ehrâ
Bâtıl diye ısrâr-ı dalâlet neden olsun
Bir kere bulan ni'met-i İslâm ile lezzet
Umar mısın ey Rus ede terk-i diyânet (XV)

2.8. Girit Meselesi

Tarihte: Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Osmanlı topraklarında konsolosluk açma yetkisi kazanan Rusya, Girit'te de konsolosluk açmış; yerli ahali, buna tepki gösterse de değişen bir şey olmamıştır.³⁴ Aslında halkın böyle bir tepki vermesi, ilerde doğabilecek tehlikeleri öngörmesinden kaynaklanmıştır. Girit isyanı ile sonuçlanacak süreçte, Girit meselesinden faydalanmak isteyen Rusya, Osmanlı'nın mevcut durumunu fırsat bilerek Girit'i, Osmanlı topraklarından ayırmayı amaçlamıştır.³⁵

Terhibibente: Abdî Bey, Osmanlı'nın imar faaliyetlerine başladığını ancak bu faaliyetlerin çok da uzun sürmeden yine Moskov'un fesatlığına uğradığını ifade eder. Moskov, Girit'te açtığı konsoloslukla halkı isyana sürükleme çabalarına başlamış ancak Osmanlı buna müdahale etmeyip âdetâ göz yummuştur. Güven ortamı sağlayarak durumu çözümlmeye çalışmak ise fesat ehlini durduramaya yetmemiş, daha sonra askerî müdahalede bulunulmuştur. Şairin deyimiyle Osmanlı, sonunda Rus'un niyetini anlamıştır. Devlet idaresinde çalışan seçilmiş biri olarak kendini tanımlayan şair, yapacağı ikaza Osmanlı'nın ihtiyacının olmadığına altını çizerek devletin şeriat kılıcını aldığı takdirde halkını müdafaa edebileceğini ve ancak bu şekilde ümidini koruyabileceğinden söz eder.

...
Tahrîke kıyâm etdi ri'âyâ-yı Girit'i
Ummaz idi vâkıf ola esrârına devlet
...
Rus'un ne imiş niyeti anladı âhir
Muhtâc degil muhtarın ihtârına devlet
Ahz etse gerek hakkımızı seyf-i şerî'at
Bu yolda gözüm kat'-ı ümîd etmez elbet (VIII)

2.9. Hersek İsyanı

Tarihte: Hersek, Panslavist politikanın hedefinde bulunan ve Balkanların kadeğinde önemli konuma sahip bir yerdir. Hersek ayaklanmasının temel nedeni, Balkanlar-

³⁴ Köse, a.g.e., 166.

³⁵ Musa Gümüş, "Girit'te İsyan Ve Büyük Güçler 1866-1869: Namık Kemâl'den Tespit ve Tenkitler," *Kesit Akademi Dergisi* 2 (2019): 54.

daki diğer isyanlardan farklı değildi. Fransız ihtilaliyle ortaya atılan milliyetçilik düşüncesi, Osmanlı'nın eski gücünü yitirmesi ve başta Rusya olmak üzere, büyük güçlerin çıkarlarına erişmek için yürüttükleri faaliyetler Hersek'te de neticesini vermiştir. 1875'te Hersek'in Nevresin kazasında ayaklanma patlak vermiş, Osmanlı ciddi bir tedbir almadığı için isyan giderek büyümüştür. Uzlaşmacı bir tutumla, isyanı batıracağına düşünen Osmanlı, daha sonrasında askerî kuvvete başvurmuşsa ancak hiçbir şekilde asileri dizginleyememiştir.³⁶ Dalmaçya, Sırbistan ve Karadağ'daki Slav topluluklarının verdiği destek de isyanın Osmanlı'nın aleyhinde perçinlenmesine sebebiyet vermiştir. Hersek ayaklanması, birçok Panslavist için Slav halkının bağımsızlığı ve Osmanlı'nın sonu olarak görülmüştür.³⁷ İlerleyen süreçte yaşanan gelişmeler ise ortaya atılan bu düşüncenin haksız olmadığını ispatlamaktadır.

Terkibibentte: Hersek'te ortada hiçbir sebep yokken isyanın başladığı ve giderek yayıldığını aktaran şair, asilerin İslam'a hücum ederek her şeye zarar verdiği ve bu meskendeki insanların huzurunu kaçırdığını söyler. Osmanlı, isyanın kaynağını belirleyerek fesatlık çıkartanlara saldırırsa da ayaklanmaya destek olmak için Sırp, Dalmaçya ve Karadağ'dan gelenler, Hersek'in her bir tarafına dağılarak fitne ateşini daha da körüklemiştir. Harp o kadar şiddetli cereyan etmektedir ki düşman kanı, sanki bir sel olmuş, akmaktadır. İşte Osmanlı, bu isyanı yatıştırmaya çabalarırken Sırp ve Karadağ topraklarında ise yeni bir başkaldırı tehlikesi ortaya çıkmıştır.

...

Bir nice Karadağlı vü Dalmaçyalı Sırp
Görüldü 'asân etmek için ehl-i hükümet
Pey-der-pey edip her tarafa 'askeri pûyân

...

Gûyâ cereyân eyler idi seyl-i firâvân
Bu âteşin itfâsına meşgûl idi devlet
Etdi Karadağ Sırp ile 'isyâna cesâret (IX)

2.10. Sırbistan-Karadağ İsyanı

Tarihte: 1875 Hersek isyanı, Sırbistan ve Karadağ'da çıkacak savaşa zemin hazırlamıştır. Bosna, Hersek, Karadağ, Bulgaristan, Dalmaçya, Hırvatistan ve Macaristan'ın bir parçasını ele geçirerek Slav devleti kurma hayalinde olan Sırp, seferberlik hazırlıklarına başlayınca Osmanlı, bunun maksadını öğrenmek için Sırbistan Prensi'ne telgraf göndermiştir. Bu telgrafa istinaden Sırp, yumuşak bir üslupla İstanbul'a delege gönderip açıklama yapacaklarını söylemiş ancak sözlerine sadık kalmayarak 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş açmış, hemen akabinde ise Karadağ, savaş ilan etmiştir.³⁸ Sırp

³⁶ Mithat Aydın, "Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)'nda Panslavizmin Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ'ın Rolü," *Belleten* 69/256 (2005): 917-918.

³⁷ Aydın, "Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)'nda Panslavizmin Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ'ın Rolü," 920.

³⁸ Özkan, *a.g.e.*, 122-123.

savaş kuvvetlerinin başına Rus General Çernayef getirilmiştir.³⁹ Başta Ruslar olmak üzere Bulgar, Yunan ve Macar gönüllüler, bu isyana destek vererek savaşın Osmanlı aleyhinde daha da genişlemesine sebebiyet vermiştir.

Osmanlı kuvvetleri beş birlik hâlinde teşkilatlanıp üçü Sırbistan'a, ikisi de Karadağ'a karşı sefere görevlendirilmişlerdir. Osmanlı'nın isyanı bastırma konusunda galibiyete yakın olması, Sırları endişelendirmiş ve Sırp Kenzliği, Ruslardan yardım istemiştir. Ruslar, askerî ve maddi yardımın yanı sıra yaralı Sırp askerleri için doktor bile göndermiştir. Ancak her bir saldırının püskürtülmesi, Sırları ümitsizliğe sevk edince diğer devletlerin arabuluculuk yapmasını istemiştir.⁴⁰ Bu süreçten sonra ise İstanbul Konferansı'nın hazırlıkları başlamıştır.

Terkibibentte: Osmanlı, isyancılara hemen savaş açmak yerine çeşitli vaatlerle savaşın bertaraf edilmesini istemişse de bu çaba, kabul görmemiş ve savaşa mecbur bırakılmıştır. Osmanlı, bu savaşta diğer ülkelerin isyancılara neden destek verdiğini veya düşmana olan meylin neden kimsenin göremediğini sual etse de cevap alamamıştır. Zaten cevap geleceğini beklemek ancak bir hayalden ibaret olabilir. Düşmanın hevesine engel olacak kimse çıkmayacaktır ve bu yüzden Osmanlı, kendisine hak verileceği fikrinden ümidi kesmeli; hem Sırlara hem de Karadağlılara karşı mücadele etmelidir. Şaire göre asiler, acı bir tada sahip olan Ebucehil karpuzu gibidir ve devlet, yıllarca kendi içinde Ebucehil karpuzu yetiştirmiştir. O hâlde cennetten bir numune olan Osmanlı topraklarında, Ebucehil karpuzuna yer yoktur.

...
Ma'lûmu iken sûret-i resmîyyede devlet
Olmuşdu bu 'isyânı su'âl etmege mecbûr
...
Hanzal bitirir ise derûnunda hemîşe
Cinân olur kesr-i sifâl etmege mecbûr
Bu fitneye bâ'is olanı kahr ede Allâh
Şec'ân-ı gazanfer fer-i İslâm ile her gâh (X)

Rusya, Osmanlı'ya karşı yürüttüğü düşmanca politikayı aleni bir şekilde sürdürmüş, gizleme gereği dahi duymamıştır. Hem Sırbistan hem de Karadağ'ı, isyanı sürdürmeleri konusunda cesaretlendirmiş; isyan mahalline -şairin belirttiğine göre- sayısı beş yüzü aşan asker, çokça gönüllü ve bunların yanı sıra savaş aleti göndermiştir. Bu kadar desteğe nispetle Rusya, isteğine nail olamamış; Abdî Bey'in aktarımıyla ağzının payını almıştır. Şair, söz konusu durumları aktarırken Osmanlı'nın, Sırbistan-Karadağ isyanını bastırmış olsa da Rusların, asilere askerî yardımı sebebiyle hayli ziyana uğradığının altını çizer. Ancak Türklerle muharebe etmekten geri durmayan Rusya, bu arbedeyi de-

³⁹ Bekir Sıtkı Baykal, "Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi 1876," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6/4 (1948): 244.

⁴⁰ Özkan, a.g.e., 261-266.

vam ettirmekte kararlıdır. Türklerin, her zaman harbe hazır olduğunu söyleyen şair, haksızlık yapanların kahrolmasını diler. Haksız diye nitelenen tarafın, Balkanlarda isyan eden topluluklar ile onlara yardım eden Rusya'nın olduğu aşikârdır.

Zann etme ki tahrîki nihân eyledi Moskov
Her etdiğini cümle 'âyân eyledi Moskov

...

Aldı ise ağzının ölçüsünü âhir
Turmadı yine fekk-i dehân eyledi Moskov
Dermiş duramam harb ederim Türk ile elbet
Bu 'arbedeyi hayli zamân eyledi Moskov

...

(XIII)

İslam askerinin asilerle olan savaşı, her zaman asilerin zaferiyle sonuçlanmamış, Allah'ın yardımıyla galibiyet, bu sefer Osmanlı'nın olmuştur. Asiler ve onlara sınırsız destek verenler, matem günü yaşarken Osmanlı bayramı görmüş; dönemin gazeteleri, şairin tanımıyla neşe kadehini ele alıp âdeta bir saki gibi zaferi yaymıştır. Osmanlı askerleri; Sırbistan'ın Aleksinaç bölgesini almış, Karadağ'da ise nam salmıştır. Hülâsa düşman, muradına erememiş; İslam ordusu ise sevince gark olmuştur. Ancak dünya devletleri, ateşkesin sağlanması için ısrarcı olunca söz konusu başarı kemale eremeden yarıda kalmıştır. Abdî Bey, bu kadar mücadelenin boşa gitmesinden korkarak Rusya ve diğer devletlerin kuracağı meclisin beklenmekte olduğunu söyler. Şairin toplanacak meclis ile işaret ettiği İstanbul Konferansı'dır.

...

Eylerdi anı düşmene mâtem bize bayram
Sâgar-ı be-keff neş'e olup cümle gazâte
Sâkî-i zafer eyler idi iç diye ebrâm

...

Belâ ana kadar bulur idi maslahat-ı encâm
Bilmem ki yine bağlanacak bunca emekler
Herkes düvelin kuracağı meclisi bekler (XII)

2.11. Bulgar İsyanı

Tarihte: Daha önce Osmanlı-Rus savaşında casusluk faaliyetlerinde bulunmasına rağmen Filibe konsolosluğuna atanan Bulgar asıllı Naydin, Büyük Bulgaristan fikrini gençlere aşılarmış ve onları silahlandırmıştır. 1876'da Otlukköy'de toplanarak Türk ve Müslümanların öldürülmesi, mümkünse her yerde idarenin ele alınması kararlaştırılmıştır. Hemen akabinde 1876 yılında Otlukköy'de isyan çıkartılmış ve Müslüman köyler yakılarak halk katledilmiştir. Böyle bir ihtilafın zuhur edeceği bilgisi Babıali'ye daha önceden bildirilmiş olsa da herhangi bir önlem alınmamış, isyan çıktığında ise Rus elçisinin telkiniyle bunun küçük mahalli bir direniş olduğu bilgisi aktarılmıştır. Ancak öncesinde Müslümanlardan oluşan düzensiz birlikler isyancılara karşı koymuş, daha

sonra durumun ciddiyeti anlaşıncı Osmanlı harekete geçmiştir.⁴¹ Hükümet tarafından gönderilen on sekiz bin kişilik birliğin müdahalesiyle bu direnişin sonu hazırlanmış ve isyan bastırılmıştır⁴²

Terhibentte: Osmanlı Devleti, Sırp ve Karadağ mahallindeki isyanlarla mücadele ederken bu esnada Bulgarlar başkaldırmıştır. İslamiyet'i yok etmek kastıyla her bir tarafa birlik göndererek çocukları bile katletmekten çekinmemişlerdir. Şairin “asker-i seyyâr” diye adlandırdığı milis güçler, fesat ehline ibret olacak şekilde mücadele etmiş, her yer yangın yerine dönmüştür. Teskin edilmeye çalışılan eli silahlı asiler; aksine olayı giderek büyütmüş, fitne tohumları ekmeye devam etmişlerdir. Savaşı sürdürme noktasındaki ısrarlı davranış devam edince padişah bu başkaldırının sonlanmasını emretmiş; Arnavut, Çerkez, Tatar gibi her kesimden gönüllü askerin iştirak ettiği bir ordu kurularak asilerle mücadele edilmiştir.

Sırp ile Karadağlıya eyler iken icbâr
‘İsyâna kıyâm etdi bütün millet-i Bulgar
Buldukları İslâm’a telef kaskına makrûn
Her cânibe bir fırka itdiler ılgâr
Sıbyâna kadar katl-i nüfûs etdiler ammâ
Ta’kîb ederek her yerine ‘asker-i seyyâr
...

(XI)

2.12. Şark Meselesi

Tarihte: Şark meselesi, Türklerin Avrupa’dan atılma mücadelesidir. Bu meselenin ne zaman veya kim tarafından ortaya atıldığı ihtilaflı olmakla beraber, 19. yüzyıla gelindiğinde daha da güçsüzleşen Osmanlı topraklarının paylaşılması şeklinde algılamak en doğru olanıdır.⁴³ Tabii ki bu mirasın paylaşımında en büyük role sahip ülke Rusya olmuştur. Balkanlarda yaşayan Hristiyanların, Türk boyunduruğundan kurtulma misyonunu görev edinen Rusya, Şark meselesine farklı bir boyut kazandırmıştır.⁴⁴ Rusların, Şark meselesine böyle bir bakış açısı kazandırmasının sebebi, kadim emelleri olan sıcak denizlere inme projesidir. Balkanlarda yaşayan Ortodoks tebaayı koruma ve kollama isteği sadece bir bahanedir.

Terhibentte: Abdî Bey’e göre Şark meselesi, Osmanlı’yı tuzağa düşürmek üzere hazırlanmış bir plandır. Balkanlara olan müdahalesini asayişini sağlamakla perdeleyen Rusların asıl maksadı Türkleri, Rumeli’den çıkarmaktır. Rusların, Balkanlarda kendine böyle bir görev edinmesi hayret verici olsa da iki devleti (Sırbistan-Karadağ) Osmanlı’ya karşı isyan ettirme noktasında ikna edici olduğu görülmüştür.

⁴¹ Midhat Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli Haritalı-V* (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2011), 3198-3200.

⁴² Yahya Bağçeci, “İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı,” *The Journal of Academic Social Science Studies* 7/24 (2019): 216.

⁴³ Kemal Beydilli, “Şark Meselesi”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXVIII (İstanbul 2010), s. 353.

⁴⁴ Beydilli, “Şark Meselesi”, 356.

Rusya, bir yandan Balkan topraklarına asayiş getireceğini vaat ederken bir yandan da halkı isyana teşvik etmiştir. Moskovlunun mesleği budur ve bu işi, “murg-ı ne’am”a öğretmiştir. “Murg-ı ne’am” tamlamasıyla işaret edilen Rusların kışkırtmalarına bir pa-pağan misali “evet” diyen diğer devletler olmalıdır. Alçak ve çirkin eylemlerde bulunan Rusların kötü şöhreti dünyanın dört bir köşesine yayılsa revadır. Türklerin, bir tane bile ok atmadan Rumeli’yi terk edeceğini düşünmek ise büyük bir yanılığdır. Vatani müda-faa için bir araya gelen İslam ümmetine, Allah yardımcı olacak ve düşman ise elbet zarara uğrayacaktır.

Şark mes’elesi nâmı ile kurdugu dâma
Düşürmek için devleti yazdğı nâme

...

Bu meslegi kim eyledi Moskovluya ta’lîm
Benzer ki anı etmiş ola murg-ı ne’âme
Çok mu ‘acabâ gitse eger Rus-ı le’îmin
Haksız la’netin şöhreti tâ mülk-i Siyâm’a

...

(XIV)

Osmanlı, farklı milletlere mensup kişilerin güvenle yaşadığı bir devlet olmuştur. Dostluğun hüküm sürdüğü, insanların iyi ve kötü gününde birbirinin yanında olduğu bu topraklarda yaşayan herkes âdeti bu medeniyet köyünün birer yolcusudur. Müslüman olan veya olmayan ayrımı gözetmeyen halk, ticari ilişkilerine devam etmiş, refah bir seviyede yaşamıştır. Ancak bu birlik ve beraberlikten memnun kalmayan Ruslar, gayrimüslim halkın mezhebini himaye edeceğini öne sürerek Hristiyan ve Müslüman halkı birbirine düşürmüştür. Şair, Rusların böyle bir ayrılığa hangi topraklarda sebep olduğunu açıkça söylemese de Balkanlar olduğu açıktır. Zira Ruslar, kendi çıkarları için Balkanlara yaşayan Hristiyanların hamiliğini üstlenmiştir. Ruslar, izledikleri bu politika-ba başarı sağlamış; Müslim ve gayrimüslim halkı birbirine düşürmüştür. Düzenin ve huzurun bozulmasına sebep olan Rusya’ya lanet edilmesi gerektiğini söyleyen şair, Rus-ların cihana hükmetmeleri hâlinde ise hiçbir zaman asayişin sağlanamayacağını belirtir.

Efrâd-ı milel birbirin etmiş idi te’mîn
Eyler idi ülfet ü ünsiyyeti âyîn
Kalkmışdı ara yerde olan eski ta’aasub
Biri digerin eyler idi hüznünü teskîn
Her biri olup reh-rev-i kûy-ı medeniyet
Yek-diger ile eder idi sohbet-i rengîn

...

(XVII)

Rusların istediği şey, Balkanlarda yaşayan Ortodoksların hakkını gözetmek değil; bu bahane altında cihan hâkimiyetini ele geçirmektir. Abdî Bey, Rusların sözüne inana-rak hareket eden Hristiyanların ne yazık ki yanıldığını söyler.

Dil-hâhı degil hâl bu ki Hak mezhebi bulmak
Dil-hâhı anın sadece bir matlabı bulmak
O matlabı da başka degil zabt-ı memâlik

...

Rus'un emeli mezheb-i Hak bulma mı sandın
Ey 'İsevî yazık ki anın kavline kandın (XVI)

2.13. İstanbul Konferansı

Tarihte: Sırbistan-Karadağ isyanı, Osmanlı tarafından başarıyla bastırılınca bir süre ateşkes ilan edilmiştir. Ateşkes sürecinde arabuluculuk yapan İngiltere'nin sunduğu şartlar kabul görmeyince çok sayıda Rus gönüllünün iştirakiyle Sırlar yeniden saldırıya geçmiştir. Bu esnada İngiltere ve Rusya mütareke konusunda hem fikir olamamış, çıkar çatışması içerisine girmişlerdir. Ne İngiltere ne de Almanya, Rusya'nın Balkanları ele geçirme teklifine sıcak bakmayınca Rus Hükümeti, Osmanlı'ya ultimatom vermiştir. Hindistan'a giden ticari yolların tehlikeye düşeceği endişesine kapılan İngiltere, İstanbul'da bir konferans düzenlenmesini teklif etmiş, başlangıçta Rusya bu teklife karşı çıksa da sonrasında kabul etmiştir. Fransa, Avusturya, Almanya, İngiltere ve İtalya temsilcileri ile Babıali'yi temsilen Mithat Paşa, 23 Aralık 1876'da Rus sefaretinin öncülüğünde toplanarak müzakerede bulunmuş; sonuçta ise Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'ın lehine, Osmanlı'nın aleyhine olacak şekilde kararlar alınmıştır.⁴⁵ Osmanlı, konferans kararlarını reddetmiştir. Halk, bu kabullenmeyişi haklı bularak Rus ile başlaması muhtemel olan harbi, büyük bir cesaret ve tevekkül ile beklemeye başlamıştır. Rusya, tek başına harbe geçmekten ziyade Osmanlı'ya karşı bir cephe oluşturmayı yeğlediğinden ilk olarak Avusturya ile görüş birliğine varmış ve Almanya'yı da bu konuda ikna etmiştir. Ancak Rusya, İstanbul Konferansı'na katılan tüm devletlerin desteğini almak istediğinden, bu yönde çalışmalar yürütmüş ve sonunda Londra Protokolü imzalanmıştır. Protokolün esas fikri Hristiyan halk için vadeliden ıslahatlardır. Osmanlı'nın iştirak etmediği bu protokol, Babıali'de soğuk bir şekilde karşılanmış, Kanun-ı Esasi'ye aykırı bulunmuştur. Meclis-i vükelanın kararıyla Londra Protoklü reddedilmiş ve bu hareket Osmanlı-Rus savaşını daha da yakınlaştırmıştır.⁴⁶

Avrupa devletleri ve tabii ki Rusya'nın kendi menfaatlerine ulaşmak maksadıyla, durmak bilmeksizin devam eden tazyikleri ise Osmanlı'yı giderek güçsüz düşürmüş ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Osmanlı'nın ağır bir yenilgi almasına sebebiyet vermiştir.

Terkibibentte: Şair, zamanın padişahı Sultan II. Abdülhamid'e seslenerek düşmanın yok edilmesi meselesinde hep beraber olduklarını söyler. Düşmanın, zafer kazanması mümkün değildir. Osmanlı ordularındaki en kötü asker bile, kahramanlıklarıyla nam salan Rüstem ve Behrem'in şöhretini sarsacak güçtedir. Harp etmeyi çocuk oyuncacı olarak gören askerler, hücum emrini aldıkları takdirde yağmur çamur demeden saldırıya geçecektir. Verilen bunca eziyete ancak taş olsa dayanabilir ve Osmanlı'nın artık hiçbir şeye tahammülü kalmamıştır. Rusların savaş çıkmaması için sundukları teklifler ise kabul görececek cinsten değildir. O hâlde her yer kuşatılarak Rusların ikbal hanelerine matem verilmelidir ki Ruslar, fesatlık tohumu ekmenin mahsulünü nedir, görebilsin. Abdî Bey, alçak dediği Ruslardan haklarını alabilme ümidiyle Allah'tan yardım diler.

⁴⁵ Özkan, a.g.e., 266-278.

⁴⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi-VIII* (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 35-40.

Ey şâh-ı felek-rütbe bu devr-i mülevven
 Günden güne sâyende olur eskiden ahsen
 Hep yek-cihetiz kahr-ı ‘adû mes’elesinde
 Elbette zafer-yâb olmaz bizlere düşmen
 Var öyle ‘asâkir ki bütün ordularında
 En ehveni şöhret-şiken-i Rüstem ü Behmen
 ... (XXIII)

2.14. Osmanlıya Karşı Rus-İran Münasebeti

Tarihte: Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilişkiler, başta sınır sorunu olmak üzere mesafeli bir şekilde sürdürülmüştür. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi Ruslar, Osmanlıya karşı bir cephe oluşturma ve bu cepheye İran’ı dâhil etme çabası içerisine girmişlerdir. Rusya, Osmanlı aleyhine yönelik kurulan ittifaka İran’ın iştirak etmesi için İran’a, Bağdat’ı vermeyi vaat etmiştir. Savaşın başlamasından sonra da Rusya’nın İran’ı ikna için girişimlerini sürdürdüğü ve İran’ın da bir takım şüpheli faaliyetler içinde olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷

Terkibibente: Rusya’nın Osmanlıya yönelik planlarıyla, cihan halkı rahat bulmak yerine aksine mihnet duyacaktır. Moskov’u durdurmaya yönelik çare bulunmadığı müddetçe, Moskov’un şöhreti ve gücü giderek artacaktır. Rusya, İran’ı bile Osmanlı’ya karşı kıskırtmıştır. Şairin, “bile” kelimesini özellikle vurgulaması İran’da Hristiyan tebaanın bulunmayışı veya İran’ın, Müslüman bir ülke olmasıyla açıklanabilir. Şayet Acem şâhı, bu tahrike kanıp Rusya’nın yanında yer alacak olursa büyük bir pişmanlık duyacak ve İslam’a düşmanlık güttüğünden kıyamette cezalandırılacaktır. Abdî Bey’e göre Osmanlı’ya düşmanlık, İslam’a düşmanlıkla eş değerdir. Ayrıca şâh, Ruslarla beraber hareket eden Şahin Giray’ın yaşadıklarını düşünmeli, eğer onun gibi davranacaksa rezil olacağını unutmamalıdır. Elbette Moskov’un sözlerine gönül veren, ondan güç bulacaktır. Ancak tüm bu yalan dolanlar, Rus’un yanına kâr kalmayacak ve bir gün cezasını çekecektir. Mesela tüm İslam dünyası, Rusya’ya savaş açacak olsa Rusya’nın bu saldırıdan kurtulması mümkün değildir. Bu düşünceden feyz alan şair, Müslümanların savaşı başlatma düşüncesiyle sermest olup hep birlikte Moskov’u yok etmesi gerektiği kanaatinde.

...
 Îrân’ı bile üstümüze eyledi tahrîk
 En sonra ‘Acem şâhı nedâmet bulacaktır
 Şâhîn Girây mes’elesin etmeli der-pîş
 Etmezse anın gibi rezâlet bulacaktır
 Eylerse eger Rus ile İslâm’a husûmet
 Îrânlı kıyâmetde vehâmet bulacaktır
 ... (XVIII)

⁴⁷Emrah Akar ve Mehmet Özmenli, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) Sırasında Tahran Sefareti’nin Faaliyetleri,” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 74 (2022): 394.

Sonuç

Tarih, edebiyatın malzemelerinden biridir. Türk edebiyatının değişim seyrine veya yazarın seçimine göre belli şekillerde yazındaki yerini almıştır. Klasik Türk edebiyatında ise 19. yüzyıla gelindiğinde gelişen siyasi ve sosyal olaylara istinaden realiteden daha fazla söz edildiğini söylemek mümkündür. Bu minvalde eser veren şairlerden biri de Şebinkarahisarlı Abdî'dir. Doğum tarihi belli olmayıp 1884 tarihinde ölen şairin - Osmanlı'nın yıkılış sürecine şahitlik etmesi ve farklı coğrafyalarda devletin çeşitli kademelerinde bulunması- milli şuura sahip olma noktasında ayrı bir hassasiyet geliştirmesinde önemli bir etkidir. Divanında Osmanlı'ya saldırıda bulunan devletleri, tarihi hakikatleri göz ardı etmeksizin eleştiren şair, eserinin 50b-57b varakları arasında kalan *Rûs-nâmesi*'nde ise adından az çok belli olacağı üzere Ruslardan söz eder.

Rûs-nâme, şairin Osmanlı-Rus tarihi hakkında hem geçmiş yüzyıllardan hem de içinde bulunduğu zaman diliminden hareketle bilgi verdiği, yirmi dört beyitten müteşekkil bir terakibibenttir. Manzumede aktarılanlar salt bir tarih bilgisi değil; Osmanlı topraklarının müdafaası için endişeye taşıyan bir şairin söylemleridir. Bu da zaten söyleneni daha etkili kılmaktadır. Rusların Panslavizm politikası, Şark meselesi, Kırım'ın bağımsızlığı, Rusların vaadine kanan Halim Giray'ın akıbeti, Ruslar tarafından yok edilen Hive Hanlığı, Rusların Balkanlarda konsolosluk açma girişimleri, Girit meselesi, Bulgarların isyan hareketi, Sırbistan ve Karadağ'daki başkaldırı, Rusların İran üzerindeki tesiri, Paris Antlaşması ve İstanbul Konferansı terakibibentte işlenen Osmanlı-Rus tarihine ilişkin konulardır. Şaire göre Osmanlı, hem İslamiyet'in hem de Türklüğün temsilidir. Rusların, Osmanlı'ya savaş açmasının sebeplerinden biri de işte bu iki unsura karşı öncesinden beslenen kindir. Ruslardan, "Moskov" veya "Moskovlu" diye de bahseden şair, özellikle Balkanlarda baş gösteren ayaklanmalar üzerinde durmuştur. İsyanlar için Balkan topraklarında yaşayan gayrimüslim tebaayı kışkırtan ve sonrasında ise onlara her türlü destek veren Ruslardır. Asilerle mücadelede Osmanlı başarı sağlasa da bunun bir manası yoktur. Çünkü ateşkes durumunda diğer devletlerin Rusya'ya destek vereceğini bilen şair, Osmanlı'nın lehine kararlar çıkmayacağını az çok bilmektedir. Selamete ermenin tek yolu ise Ruslara savaş açmaktır. Sultan Abdülhamid'in böyle bir karar alması neticesinde ordunun her daim hazır olduğu ifade edilir.

Terakibibentte hâkim olan duygu, Ruslara ve ona destek veren toplumlara karşı duyulan öfkedir. Kendi zihin ve ruh dünyasının etkisiyle Ruslara karşı olan nefretini her zaman hissettiren Abdî Bey; Rusların, Türk-İslam düşmanlığının çok öncesine dayandığının altını çizer. Panslavizm politikasını ve şark meselesiyle ilgili fikirleri tatbik etmek isteyen Ruslar için, Osmanlı'nın yıkılış süreci ise kaçırılmayacak bir fırsat olmuş; Osmanlı'ya doğrudan veya dolaylı şekilde ağır tazyik ve tahriklerde bulunmuştur. Abdî Bey, manzumesinde bu hadiselerden bahsederken Ruslar ve ona itibar eden herkesin perişan olmasını Allah'tan niyaz ederken övgüyle söz ettiği Osmanlı ordusunun da her daim başarıya ulaşması için temennide bulunur. Tüm bunlara karşılık şairin, yine objektifliği elden bırakmayarak Rusların, Osmanlı'ya yönelik saldırılarında başarı sağladığını da belirtmekten çekinmez.

Şairin *Rûs-nâme*'de zikrettiği tüm olaylar, tarihsel gerçekliğe sahiptir. Yani Abdî Bey, Rus aleyhtarlığında bulunurken ilgili terkihibendi -sadece-milli ve dinî duyguları ağır basan bir şairin duygu yoğunluğuyla aktardığı mısralar olmaktan çıkarmış ve neden böyle bir tutum içerisine girdiğini tarih bilgisiyle okuyucuya sunmuştur. Abdî Bey'in, bulunduğu zaman diliminde gerçekleşen tarihî olaylara vâkıf olması olağan karşılanabilir. Ama bunları detaylı bir şekilde aktarması veya Osmanlı-Rus tarihinin evveliyatına dair veriler sunması, şairin tarihle ayrıca ilgili olduğunu ortaya koyar.

Devletin çeşitli kademelerinde görev alan Abdî Bey; yaşadığı dönemde gerçekleşen siyasi olayları derin tarih bilgisiyle yorumlama gücüne sahip, Osmanlı'nın içinde bulunduğu olumsuzluklardan nasıl kurtulabileceğine ilişkin fikir üretebilen bir şahsiyettir. Milliyetçilik suuruyla tarihe hâkim bir şair tarafından kaleme alınan *Abdî Bey Dîvânı* bu yönüyle, çoğu divandan farklılık gösterdiği için dikkate değerdir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)'in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi	: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Peer-review	: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	: The authors have no conflict of interest to declare.
Grant Support	: The authors declared that this study has no financial support.

Kaynaklar

- Abdî-i Karahisarî. *Dîvân-ı Abdî*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, No. NEKTY00207, vr. 50b-57b.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi İkinci Cilt*. Haz. Mustafa Gencer vd. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2011.
- Akar, Emrah ve Mehmet Özmenli. “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) Sırasında Tahran Sefareti’nin Faaliyetleri.” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 74 (2022): 393-400.
- Aydın, Mithat. “19-20.Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya’nın Casusluk Faaliyetleri.” *Tarih Araştırmaları Dergisi* 32/53 (2013): 17-54.
- Aydın, Mithat. “Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)’nda Panslavizmin Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ’ın Rolü.” *Belleten* 69/256 (2005): 913-936.
- Ayverdi, Sâmîha. *Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1970.
- Babacan, İsrâfîl. “XIX. Asır Osmanlı Edebiyatı’nda Milliyetçilik Düşüncesinin Gelişimi ve Şebinkarahisarlı Abdî Bey’in Türklükle İlgili Bir Manzumesi.” *Karadeniz Araştırmaları* 12 (2007): 1-14.
- Bağçeci, Yahya. “İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı.” *The Journal of Academic Social Science Studies* 7/24 (2019): 211-235.
- Baykal, Bekir Sıtkı. “Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi 1876.” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6/4 (1948): 219-258.
- Beverley, Southgate. *Tarih: Ne ve Neden Antik, Modern ve Postmodern Yaklaşımlar*. Çev. Çağdaş Dizdar, vd., Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012.
- Beydilli, Kemal. “Paris Antlaşması”, TDV İslam Ansiklopedisi, XXXIV (İstanbul 2007), ss. 169-172.
- Beydilli, Kemal. “Şark Meselesi”, TDV İslam Ansiklopedisi, XXXVIII (İstanbul 2010), ss. 352-357.
- Canatak, Abdülmecit. “Edebiyat-Tarih İlişkisi ve Edebî Eserin Tarihselliği Üzerine Tartışmalar.” *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2022): 16-25.
- Carr, Edward Hallet. *Tarih Nedir?*, Çev. Misket Gizem Gürtük, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Emecen, Feridun. “Şâhin Giray”, TDV İslam Ansiklopedisi, XXXVIII (İstanbul 2010), ss. 275-277.
- Gümüş, Musa. “Girit’te İsyan ve Büyük Güçler 1866-1869: Namık Kemâl’den Tespit ve Tenkitler.” *Kesit Akademi Dergisi* 2 (2019): 43-58.
- İnalcık, Halil. *Seçme Dersler-VIII Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi-VIII*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.
- Keleş, Erdoğan. “Rusya’nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha.” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (2008): 123-140.
- Kohn, Hans. *Panislavizm Rus Milliyetçiliği*. Çev. Ağâh Oktay Güner. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1982.
- Köse, Osman. “Balkanlarda Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri.” *Electronic Turkish Studies* 1/2 (2006): 141-155.
- Kurat, Akdes Nimet. *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972.
- Mustafayev, Beşir. “Ermenilerin Kuzey Azerbaycan’daki Faaliyetleri (1905–1920).” Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2009.
- Örenç, Ali Fuat. “Yunanistan’ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri.” *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi* 11 (2011): 5-32.
- Özkan, Ayşe. “Sırbistan’ın Bağımsızlığını Kazanması (1830-1878).” Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2009.
- Özkan, Murat. *Hive Hanlığı (1511-1920)*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2022.
- Platon. *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Pospelov, Gennadiy N., *Edebiyat Bilimi I*. Çev. Yılmaz Onay, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1984.
- Sağlam, Hacer. “Abdî-i Karahisârî ve Divanı.” Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2011.
- Sağlam, Hacer. “Rûs-Nâme (Abdî)”, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, Erişim 10 Aralık, 2024, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/rus-name-abdi>.
- Sertoğlu, Midhat. *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli Haritalı-V*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Subaşı, Cuma Sertan. “Dünden Bugüne Panslavizm.” Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2007.
- Ürekli, Muzaffer. “Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himâyesinde Yükselişi (1441-1569).” Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1987.
- Yetişgin, Memet. “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler.” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2006): 671-702.